

Summary

Gorobets N. Certain doctrinal approaches concerning ownership right remedial devices in the modern international law.

The paper addresses doctrinal approaches of the national and foreign scientists concerning ownership right protection in the modern international law. Specific attention is paid to ownership right protection interpretation in the context of ECHR judges' position.

Key words: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950, Protocol No. 1 to Convention, ownership right, right of property belongings possession, doctrines of the international law.

УДК 340.1

Я. П. ЛЮБЧЕНКО

Ярослав Павлович Любченко, здобувач Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УКЛАДЕННЯМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Для України є важливим розвиток альтернативних способів вирішення правових спорів та юридичної конфліктології не тільки через підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а й також тому, що наша країна є активним учасником міжнародних відносин. Наприклад, це спори, пов'язані зі встановленням результатів спортивних на Олімпійських іграх, інвестиційні міжнародні спори, спори щодо захисту прав людини, конфлікти між країнами тощо. Зазвичай для врегулювання конфліктів у міжнародній сфері використовуються альтернативні способи вирішення правових спорів, адже національні суди не викликають довіри в іноземних контрагентів та не мають належного досвіду для вирішення подібних справ.

Розвиток альтернативних способів вирішення спорів можна розглядати як показник стану розвитку громадянського суспільства в демократичній правовій державі. Державна політика в цій сфері залежить від багатьох факторів. Зокрема, слід брати до уваги ступінь розвитку ринкових відносин, міжнародного економічного обороту, цивілізованості бізнесу, рівня правової культури й правосвідомості в суспільстві, довіри підприємців один до одного і до третіх осіб, до яких звертаються для врегулювання конфлікту. Важливе значення має також існуюча в державі система права і реалізована в національному законодавстві концепція альтернативного вирішення спорів.

Європейський Союз затвердив низку директив, рекомендацій та інших актів, які стосуються альтернативних способів вирішення правових спорів (далі – ADR). Їхній перелік та аналіз є важливим для розбудови національної концепції (інституту) альтернативного вирішення спорів.

21 березня 2014 р. Україною було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; економічна частина Угоди була підписана 27 червня 2014 року¹. Дослідження альтернативних способів вирішення спорів зумовлене орієнтацією на інтеграцію в європейське співтовариство, у зв'язку з чим одним із пріоритетних напрямів стратегічного розвитку України є забезпечення відповідності національної правової системи стандартам європейської спільноти загалом та створення дійсно ефективного механізму захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони

З 1 листопада 2014 р. набули чинності деякі частини Угоди про асоціацію (далі – Угода), зокрема щодо: поваги до прав людини, основних свобод та верховенства права; політичного діалогу та реформ; правосуддя, свободи та безпеки; економічної співпраці та співпраці в таких галузях, як охорона навколишнього середовища, інфраструктура та сільське господарство; фінансової співпраці.

З 1 січня 2016 р. Європейський Союз і Україна розпочали застосування положень поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (далі – ПВЗВТ), що є складовою економічної частини Угоди про асоціацію. Застосування ПВЗВТ у рамках Угоди про асоціацію є одним із наріжних каменів двосторонніх відносин, пропонуючи нові економічні вигоди обом сторонам.

Одне з ключових положень, на яке спирається Угода, визначає засади поступового наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС. Встановлюються конкретні строки для узгодження українського законодавства з відповідним законодавством ЄС, які коливаються у межах від 2 до 10 років після набуття Угодою чинності. Угода передбачає концепцію динамічного зближення, оскільки законодавство ЄС не є статичним і постійно розвивається. Тому процес наближення матиме динамічний характер, а його темп повинен відповідати основним реформам ЄС, але бути пропорційним здатності України реалізовувати таке наближення.

Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стала стимулом загального удосконалення правового регулювання альтернативних (позасудових) способів вирішення спорів та прискорення реалізації

Верховною Радою України пов'язаних із цим законодавчих ініціатив, спрямованих на наближення законодавства України до норм ЄС.

Положення щодо створення ПВЗВТ між Україною та ЄС є невід'ємною частиною Угоди про асоціацію. Вони передбачають суттєву лібералізацію торгівлі та гармонізацію українського законодавства із нормами ЄС. Тобто, йдеться не просто про скасування мит на кордонах, а про усунення нетарифних бар'єрів, що полегшить доступ українських товарів на єдиний європейський ринок. ПВЗВТ повинна створити практично такі ж умови для торгівлі між Україною та ЄС, які мають місце у торгівлі всередині Союзу.

Єдиний ринок є одним із найбільших досягнень Європейського Союзу і запорукою його економічного лідерства. Він ґрунтується на зобов'язанні та прагненні держав-членів забезпечити вільний рух товарів, послуг, капіталів та людей.

Механізми вирішення спорів відповідно до Угоди. Консультації

Угода про Асоціацію між Україною та ЄС містить главу 14 «Вирішення спорів», яка передбачає вирішення спорів за допомогою наступних способів: консультації (ст. 305) арбітражної процедури (ст.ст. 306, 307) і медіації.

Відповідно до цієї глави першим способом вирішення спорів, до якого мають звернутись сторони Угоди, – це консультації, які за своєю природою є переговорами. Одна із сторін має підготувати та надіслати іншій стороні письмовий запит та його копію до Комітету з питань торгівлі, у якому зазначається спірний захід та положення цієї Угоди, що містяться у ст. 304 Угоди про асоціацію, які ця сторона вважає застосовними. За загальним правилом, консультації проводяться протягом 30 днів з дати отримання такого запиту та мають відбутися на території сторони-відповідача. Уся конфіденційна інформація, яка стала відомою в ході консультацій, залишається конфіденційною. Виняток становлять спори стосовно швидкокопсувних та сезонних товарів, а також консультацій з приводу транспортування енергоносіїв (природний газ, нафта, електроенергія).

Передбачений ПВЗВТ механізм врегулювання спорів базується на відповідній моделі Світової організації торгівлі (далі – СОТ), але зі спрощеною процедурою².

Органом, який представлятиме Україну під час консультацій, визначено Міністерство закордонних справ України. Усі повідомлення, у тому числі запити стосовно консультацій, надсилаються Міністерству закордонних справ України і Генеральному директору Європейської Комісії «Торгівля» відповідно до п. 5 додатку ХХІV до глави 14 «Правила процедури вирішення спорів».

У випадку неможливості врегулювання сторонами спору шляхом проведення консультацій сторони можуть звернутись до арбітражної процедури. Сторона – скаржник подає запит відповідачу та Комітету з питань торгівлі про створення арбітражної групи, у якому вона має визначити відповідний конкретний спірний захід та надати стислий узагальнений опис правових підстав скарги, достатній, щоб чітко представити це питання.

Арбітражні групи

Компетенція арбітражної групи може визначатись запитом, але якщо сторони не домовились про інше, арбітражна група має: «вивчити питання, зазначене у запиті про створення арбітражної групи, прийняти рішення про сумісність цього спірного заходу з положеннями цієї Угоди, зазначеними у статті 304 цієї Угоди, і прийняти рішення відповідно до статті 310 цієї Угоди».

Стаття 307 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає, що арбітражна група складається з трьох арбітрів.

Арбітражна група може отримувати з будь-яких джерел (включаючи сторони, що є учасниками спору) інформацію, яку вона вважає необхідною для своєї діяльності. Також арбітражна група має право звертатись за відповідними експертними оцінками, які вважатиме доцільними. Будь-яка інформація, отримана у такий спосіб, має повідомлятися кожній зі сторін та бути надана сторонам для коментарів. Заінтересовані фізичні або юридичні особи, створені на територіях сторін, уповноважені подавати письмові зауваження стосовно *amicus curiae* до арбітражної групи відповідно до правил процедури, викладених у додатку ХХІV до Угоди.

Слухання арбітражної групи повинні бути відкритими для громадськості, за винятком тих випадків, коли сторони вирішують, що слухання має бути повністю або частково закритим. Крім того, арбітражна група повинна збиратись у форматі закритого засідання, якщо подання та аргументи сторін містять конфіденційну інформацію відповідно до Додатку ХХІV до Угоди.

Арбітражна група, за загальним правилом, надсилає своє попереднє рішення сторонам та Комітету з питань торгівлі протягом 90 днів (але не пізніше, ніж 120 днів) з дати створення арбітражної групи (винятки становлять спори стосовно транзиту електроносіїв, швидкокопсувних та сезонних товарів). Сторони вправі подати письмовий звіт до арбітражної групи щодо перегляду конкретних аспектів попереднього звіту протягом 14 днів з дати його публікації.

Стаття 309 Угоди про асоціацію передбачає можливість звернення сторін із запитом до голови арбітражної групи з проханням виступити в якості посередника у зв'язку з будь-яким питанням, пов'язаним із спором, якщо можливе повне або часткове припинення будь-якого транзиту природного газу, нафти чи електроенергії між Україною та стороною ЄС або через загрозу такого припинення. Якщо протягом 15 днів після призначення посередника він не може забезпечити досягнення згоди про процедуру вирішення спору, посередник повинен рекомендувати вирішення спору або процедуру, що дозволяє досягти такого вирішення, та повинен прийняти рішення про умови, яких необхідно дотримуватись з визначеної ним або нею дати до моменту, поки спір не буде вирішено.

Остаточне рішення арбітражна група надсилає сторонам та Комітету з питань торгівлі протягом 120 днів з дати створення арбітражної групи. У виняткових випадках – не пізніше 150 днів з дати створення арбітражної групи. Для випадків крайньої необхідності, коли йдеться про швидкопсувні або сезонні товари, а також про спори стосовно транзиту енергоносіїв встановлені зменшені строки.

Постанова арбітражної групи є обов'язковою для виконання.

Угода про асоціацію передбачає також тимчасові засоби захисту в разі невиконання арбітражних рішень, наприклад тимчасову компенсацію. Пропозиція щодо тимчасової компенсації має бути надана стороною – відповідачем на вимогу сторони – скаржника. Сторона – скаржник має право, після повідомлення стороні – відповідачу та Комітету з питань торгівлі, призупинити зобов'язання, які впливають з будь-якого положення, що міститься у главі про зону вільної торгівлі, на рівні, еквівалентному анулюванню або скороченню, спричиненому порушенням.

Під час призупинення зобов'язань сторона-скаржник може прийняти рішення підвищити свої ставки ввізного мита до рівня, який застосовується до інших держав-членів СОТ, для обсягу торгівлі, який має бути визначений таким чином, щоб обсяг торгівлі, помножений на підвищення ставки ввізного мита, дорівнював вартості обсягу анулювання або скорочення, спричиненого порушенням.

Сторони вправі у будь-який час домовитись про взаємопогоджене рішення щодо спору.

Правила процедури вирішення спорів передбачені у додатку XXIV до Угоди про Асоціацію.

Тлумачення Угоди про асоціацію

Арбітражна група має тлумачити положення Угоди про асоціацію для вирішення спорів відповідно до звичаєвих правил тлумачення міжнародного публічного права, в тому числі правил, кодифікованих у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. У разі, якщо зобов'язання за Угодою про асоціацію є ідентичними зобов'язанням за Угодою СОТ, арбітражна група повинна прийняти тлумачення, яке узгоджується з відповідним тлумаченням, створеним рішеннями Органу вирішення спорів СОТ. Постанови арбітражної групи не можуть розширити або обмежити права та обов'язки, передбачені Угодою про асоціацію.

Найбільш цікавою для дослідження є ч. 2 ст. 322 Угоди, відповідно до якої: «Якщо у спорі виникає питання щодо тлумачення положення права ЄС, згадане в пункті 1, арбітражна група не повинна вирішувати це питання, але повинна подавати до Суду Європейського Союзу прохання винести рішення із цього питання. У таких випадках строки, що застосовуються до постанов арбітражної групи, повинні призупинятися до ухвалення Судом Європейського Союзу своєї постанови. Ця ухвала Суду Європейського Союзу є обов'язковою для арбітражної групи».

Дана норма розширює коло питань, які має досліджувати арбітражна група, а саме: міжнародні договори між Україною та державою, з якою виник спір, Угоду про асоціацію та конкретні рішення Суду Європейського Союзу.

Таким чином, практика Суду Європейського Союзу має досліджуватись та вивчатись українськими юристами, оскільки торгівельні відносини між Україною та Європейським Союзом будуть підпорядковані праву ЄС – *acquis communautaire*.

Зазначимо, що постанови арбітражних груп будуть загальнодоступними.

Механізм посередництва

Передбачається утворення Платформи громадянського суспільства, яка складатиметься з членів Європейського економічного та соціального комітету і представників громадянського суспільства України.

Всі арбітри, призначені до арбітражної групи, повинні бути незалежними, діяти особисто, не повинні отримувати інструкцій від будь-якої організації або уряду та бути пов'язаними з урядом будь-якої зі сторін, а також дотримуватись Кодексу поведінки, закріпленого у додатку XXV до Угоди про асоціацію.

Механізм посередництва дає змогу сторонам долати небажані явища у торгівлі товарами. Його метою є не дослідити правову сторону того чи іншого питання, а знайти швидке та ефективне вирішення проблем у сфері доступу до ринків.

Даний спосіб вирішення спорів має на меті сприяти досягненню взаємопогодженого рішення на основі всеохоплюючих та прискорених процедур за допомогою посередника. Угода про асоціацію містить винятки: спори, що стосуються Глави 6 «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля», Глави 7 «Поточні платежі та рух капіталів», Глави 8 «Державні закупівлі», Глави 9 «Інтелектуальна власність» та Глави 13 «Торгівля та сталий розвиток».

Посередництво має ті самі початкові етапи, що й арбітражні групи, а саме: сторона може запитати інформацію стосовно заходу, що негативно впливає на торгівлю або інвестування між сторонами. У випадку недосягнення консенсусу будь-яка зі сторін може вимагати порушення процедури посередництва. Сторони мають погодити кандидатуру посередника. Якщо сторони не можуть дійти згоди стосовно посередника, вони звертаються до голови Комітету з питань торгівлі або вповноваженої головою особи з вимогою обрати посередника шляхом жеребкування. Сторони вправі домовитись про те, що посередник може бути громадянином однієї зі сторін.

Посередник може прийняти рішення щодо найбільш доцільного способу внесення ясності до зазначеного заходу та його можливого впливу на торгівлю. Зокрема, посередник може організувати засідання сторін, проводити спільні або індивідуальні консультації зі сторонами, звертатися за допомогою або консультуватися з відповідними експертами та заінтересованими особами й надавати будь-яку додаткову допомогу, яка

вимагається сторонами. Посередник не повинен давати поради або коментарі щодо відповідності зазначеного заходу Угоді про асоціацію.

Рішення посередника може бути ухвалено шляхом прийняття рішення Комітетом з питань торгівлі.

Арбітражна група під час посередництва не враховує позиції сторін, поради або пропозиції посередника, факт, що сторона заявила про готовність прийняти дії щодо заходу, який є предметом посередництва. Всі етапи процедури посередництва конфіденційні.

Витрати, що впливають з організаційних питань, зокрема винагороди та витрати посередника, будь-якого помічника посередника та, якщо сторони не можуть домовитись про спільну мову, будь-які витрати, пов'язані з перекладом. Винагорода посереднику повинна відповідати винагороді, встановленій голові арбітражної групи, згідно з Додатком XXIV до Угоди про асоціацію.

Зобов'язання України

Серед зобов'язань України за Угодою про асоціацію є також зобов'язання провести конкурс та надати список осіб (ст. 323), представників України для включення до складу арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів, визначеної ст.ст. 306 та 307 (далі – Арбітражних груп).

Відповідно до постанови КМУ від 2 грудня 2015 р. № 995 Міністерство юстиції України має на конкурсній основі відібрати кандидатів. Кандидати повинні відповідати критеріям, визначеним у ст. 323 Угоди про асоціацію і додатку XXV до Глави 15 Угоди про асоціацію. Результати конкурсу, список кандидатів на призначення представниками України в склад арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів мають бути подані до Кабінету Міністрів України до 1 квітня 2016 року.

Нині Міністерство юстиції України працює над проектом наказу «Про утворення Конкурсної комісії та затвердження Порядку проведення конкурсу для добору представників України до складу арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів визначеної статтями 306 та 307 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Угода про асоціацію також містить принцип *lis pendens* (ст. 324), згідно з яким сторонам заборонено передавати на розгляд до органів вирішення спорів СОТ справи, які ініційовано відповідно до Угоди про асоціацію, або навпаки розглядати спори відповідно до Угоди про асоціацію до моменту їх вирішення органами вирішення спорів СОТ.

Таким чином, опосередковано через Угоду про асоціацію рішення Суду ЄС з 1 січня 2016 р. мають важливе значення для України в цілому, а також експертів арбітражних груп зокрема, які зобов'язані у разі виникнення питань стосовно тлумачення *acquis communautaire* звертатись до Суду ЄС.

Тому вважаємо за необхідне одразу наголосити на проблемі, яка виникла у правовій системі України у зв'язку з некомпетентністю суддів, які не розрізняють Суд Європейського Союзу (Люксембург) та Європейський суд з прав людини (Страсбург).

Цікавим прикладом вищезазначеного є справа «Yvonne Van Duyn v Home Office»³. Єдиний державний реєстр судових рішень видає понад 125 000 посилань на дану справу, переважно судів адміністративної юрисдикції, в яких містяться посилання на це рішення.

Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва містили посилання на справу «Yvonne Van Duyn v Home Office», як справу Європейського суду з прав людини ЄСПЛ (наприклад № 2a-1149/12/2670)⁴, у зв'язку з цим судді масово копіювали з цих рішень текст, не перевірявши його. Проте ЄСПЛ не розглядає справи між фізичними особами, або фізичними та юридичними особами, оскільки ЄСПЛ розглядає справи заявників проти держав, або міждержавні спори, а не їх інституцій. Існують і інші помилки, пов'язані з посиланнями у рішеннях українських судів, але даний аналіз виходить за рамки досліджуваної теми.

Отже, можемо зробити висновок, що Угода про Асоціацію містить положення про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (далі – ПВЗВТ). ПВЗВТ забезпечить Україні умови для модернізації її торговельних відносин та для економічного розвитку шляхом відкриття ринків та поступової ліквідації митних тарифів і квот та всеохоплюючого процесу гармонізації законів, норм і правил у різних сферах, пов'язаних із торгівлею. Це створить умови для приведення ключових секторів економіки України у відповідність до стандартів ЄС.

Завдяки таким амбітним цілям, як наближення українського законодавства до стандартів ЄС у сфері конкуренції, державних закупівель і захисту прав інтелектуальної власності, Угода допоможе модернізації та диверсифікації української економіки, а також створить додаткові стимули для реформ, особливо у сфері боротьби з корупцією. Таким чином ПВЗВТ дає Україні можливість покращити підприємницький клімат і залучити іноземні інвестиції, що сприятиме процесам інтеграції у світову економіку. Впровадження ПВЗВТ відбуватиметься упродовж кількох років, що допоможе здійснювати поступове наближення законодавства і дасть час на адаптацію всім задіяним сторонам.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом містить реальні механізми вирішення публічно-правових спорів, які потенційно можуть виникнути між сторонами. Причому ці механізми подібні до механізмів вирішення приватноправових спорів.

¹ Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

² ЄС–Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfra_guidebook_web.pdf

³ European Court of Justice Decision: [Електронний ресурс]. – 1974. – Режим доступу: http://www.biicl.org/files/2065_c-41-74.pdf

⁴ Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO8261.html

Резюме

Любченко Я. П. Зобов'язання України у сфері альтернативних способів вирішення правових спорів, пов'язаних з укладенням Угоди про асоціацію.

У статті розглядаються недоліки чинного законодавства та міжнародний досвід у сфері альтернативних способів вирішення правових спорів, висвітлюються пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства для підвищення інвестиційної привабливості України.

Ключові слова: арбітраж, медіація, законопроект, законодавство, альтернативні способи вирішення правових спорів, судова влада, виконання рішень суду.

Резюме

Любченко Я. П. Обязательства Украины в сфере альтернативных способов решения правовых споров, связанных с заключением Соглашения об ассоциации.

В статье рассматриваются недостатки действующего законодательства и международный опыт в сфере альтернативных способов разрешения правовых споров, освещаются предложения по усовершенствованию действующего законодательства для повышения инвестиционной привлекательности Украины.

Ключевые слова: арбитраж, медиация, законопроект, законодательство, альтернативные способы решения правовых споров, судебная власть, исполнение решений суда.

Summary

Liubchenko I. Ukraine's commitments in the field of alternative dispute resolution related to the Association Agreement.

Paper contain analysis of current legislation lacks and international experience in alternative dispute resolution of legal disputes, highlights suggestions for improvement current legislation in order to increase investment attractiveness of Ukraine.

Key words: arbitration, mediation, bill, legislation, alternative resolution of legal disputes, courts, enforcement of court decision.

УДК 347.95.952

Н. А. ЛЯШЕНКО

Надія Анатоліївна Ляшенко, здобувач Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРЕДМЕТ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Для правильного сприйняття меж повноважень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) слід окреслити ті питання, які можуть бути прийняті на розгляд цього суду і, відповідно, відобразитися в його рішенні. Такий підхід до сприйняття рішень ЄСПЛ дасть змогу переосмислити як ті питання, з якими особи можуть звернутися до цього суду, так і прогнозувати межі рішень цього суду, а також доводити такі рішення до остаточного виконання.

З цією метою проаналізуємо гіпотези вчених щодо меж повноважень даного суду. Так, С. П. Добрянський вказував, що у правопорядку Ради Європи (далі – РЄ) подальшого розвитку набуває тенденція універсалізації інституту прав людини, яка проявилась, зокрема, у прийнятті 2000 р. Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. (далі – Євроконвенція). Тепер до сфери ефективного міжнародно-судового захисту Євросудом з прав людини потрапляють не лише закріплені Євроконвенцією громадянські та політичні права (та, як виняток, деякі соціально-економічні права), як це мало місце раніше, а й усі інші категорії прав людини, які отримали своє закріплення у національному законодавстві держав-членів РЄ, котрі ратифікували згаданий Протокол. Останній покликаний гарантувати на основі рівності відповідні права людини усім суб'єктам, що перебувають під юрисдикцією відповідної держави, беручи за основу, власне, той зміст та обсяг певного права людини, які визначаються характером та рівнем розвитку саме даного суспільства¹.

Слід зазначити, що С. П. Добрянським окреслено межі повноважень Євросуду як загальні на основі рівності. Зрештою, вони зведені в захисті до рівня «розвитку саме даного суспільства». З таким твердженням даного автора важко погодитися, оскільки тут відчувається суперечність, адже визначаючи європейські стандарти щодо захисту прав людини та її основних свобод як загальний курс на універсалізацію, слід такі стандарти застосовувати до громадян всіх країн Європи.